

Õigustõlge

Välismaiseid kliente teenindaval Eesti juristil on oma ülesannete täitmiseks sageli vaja võrrelda kaht õigussüsteemi. Kui suhtlus kliendiga käib mõnes levinud võõrkeeles, mis ei ole kliendi päritolumaa keel – näiteks kui Eesti jurist suhtleb Rootsi kliendiga inglise keeles –, siis tuleb pidada silmas lausa kolme õigussüsteemi eripärasid. Kui suhtluskeeleks on inglise keel, siis hiljemalt kirjalike materjalide tõlkimisel inglise keelde tuleb langetada teadlik otsus, kas kasutada Briti või Ameerika vms inglise keelt, sest õigussüsteemid ja seetõttu ka õigusterminid on neis erinevad või erineva sisuga.^{*1}

Ent kõike ei jõua ega saagi alati ise teha, mistõttu tuleb kasutada ka välise teenusepakkujate abi. Eestis tõlkevaldkonnas tegutsejad on kokku leppinud, et tõlkideks nimetatakse suulise tõlke ja tõlkijateks kirjaliku tõlke teenuse pakkujaid. Neil ei ole aga enamasti õigusteadmisi, nad ei tunne klienti ega juristi, pole kursis nende varasemate kokkupuudetega ega eesmärkidega. Seetõttu väärarvamuste oht paratamatult suureneb. Juristidele tähendab see lisatööd ja kliendile lisakulusid.

Lisatööd ja -kulusid saaks aga eos vältida näiteks juristi-lingvisti abiga. Jurist-lingvist on spetsialist, kellel on nii õigus- kui ka keeleteaduslik ettevalmistus. Ta suudab lisaks keelevääratustele leida õigustekstidest üles ka sisulised probleemid ja seeläbi kliendi riske maandada. Juristi-lingvisti teenused on aga filoloogi teenustest kallimad, mistõttu päris iga õigustõlke teenuse kasutaja neid endale lubada ei saa. Vaja on suurendada filoloogist tõlkijate õigusteadmisi, et ka soodsama hinnaga teenusepakkujate kvaliteet paraneks.

Olukord Eestis

Eestis tegutseb hinnanguliselt ligikaudu 600 mittejuristist tarbetekstide tõlkijat.^{*2} Neist enam kui pooled puutuvad sageli kokku õigustekstidega ja umbes kolmandik tegeleb õigustekstide tõlkimisega igapäevaselt. Ettevalmistuselt on siinmail tegutsevad tõlkijad valdavalt võõrfiloloogid, kellest paljud on kõrgkoolis pakutava õppekava raames läbinud ka õigustõlkekursusi. Õigustõlke õppejõud on Eestis valdavalt õigushariduseta ja tuginevad tudengitele terminisoovituste jagamisel mitte vahetule isiklikule uurimistööle, vaid ennekõike vahendatud allikatele nagu õigussõnastikud ja terminibaasid. Olukord on keerulisem just levinumate võõrkeelte (inglise, vene) puhul, sest õigustõlkijatele mõeldud abivahendid on enamjaolt pinnapealsed või aegunud. Kui lisame siia veel tõlketeenuste vallas valitsevast tihedast konkurentsist tingitud soodsa hinna otsingud ja kiirustamise, saamegi tulemuseks kvaliteediprobleemid. Vähem levinud võõrkeelte puhul on olukord pisut erinev, sest abivahendite puudumise tõttu on õigustõlkijad sunnitud ise põhjalikumalt uurimistööd tegema.

Argimured

Õigustõlkijate igapäevatoos tekkivad probleemid on valdavalt seotud puuduliku suhtlusega tellimuse esitamise ja vastuvõtmise faasis, ent ka ebausaldusväärsete allikate kasutamisega. Tõlketöö tellijatel tuleks endale teadvustada, et õigusteksti tõlge ei saa olla tõlkija sooloprojekt, vaid on meeskonnatöö. Selleks et tõlge saaks täpne, on õigustõlkijal tarvis taustteavet, mis tõlke tellijale võib esmapilgul tunduda

¹ Neid valikuid silmas pidades sisaldavad intrigeerivat materjali Eesti suurimate advokaadibüroode kodulehed, millest paljude ingliskeelsed versioonid on koostatud Briti inglise keeles, samas kui kutse nimetuste vasted on laenatud Ameerika ja/või Šoti inglise keelest.

² Täpsed andmed puuduvad, sest lõviosa Eesti tõlkijatest ei ole koondunud kutseühingusse ja olemasolevad kutseühingud turu kohta tervikuna andmeid ei kogu. Hinnangu aluseks on siinsete tõlkebüroode ja tõlkijate veebisaitidel avaldatud teave.

ebaolulisena. Kõige olulisem on tõlkija jaoks teada saada, miks tõlget tarvis on, mida sellega peale hakatakse, kes seda lugema hakkab ehk mis juhtus, mis praegu juhtub ja mis edaspidi juhtuma hakkab. See teave võib olla tekstis olemas, ent ei pruugi olla. Vajalik on see aga tõlke täpsuse tagamiseks ehk teksti korrektseks tõlgendamiseks.

Ei saa kuidagi nõustuda juristidega, kes leiavad, et õigustõlkija peab hoiduma teksti tõlgendamisest. Selle seisukoha pooldajaid leidub palju just kohtunike seas. Ent kui vaadata, millist lähenemisviisi tõlkimisel tõlgendamist taunivad kohtunikud eelistavad, siis selgub, et see on sõnasõnaline ehk otsetõlge. Ent ka see pole enam, kui vaid üks võimalik tõlgendamisviis³, mille eripära seisneb selles, et kohtunik ise soovib olla lähtetekstile võimalikult lähedal ning see, kes lõpliku valiku teeb ja seega lõpptulemust kontrollib. See-tõttu kipuvadki tõlkijad olukorras, kus neil puudub teave selle kohta, kes on õigusteksti sihtrühm, sageli (nt lepingute puhul) eeldama, et teksti adressaadiks on kohtunik.

Eesti õigustõlkijatel napib usaldusväärseid ja põhjalikke abivahendeid (sõnastikud, andmebaasid). Võiks ju arvata, et inglise ja vene keele tõlkijate olukord on teiste keeltega võrreldes parem, sest valikut justkui on. Praktikute sõnul on inglise keele tõlkijate jaoks mõeldud abivahendid – arvestades ingliskeelsete õigussüsteemide paljusust ja erinevust – valdavalt pealiskaudsed ja liialt lakoonilised ning kohati ka aegunud. Vene keele tõlkijate jaoks mõeldud abivahenditele heidetakse ette siinmail väljakujunenud vastete eiramist. Eeltoodud põhjustel vajavad õigushariduseta tõlkijad usaldusväärsete terminite leidmiseks ja õiguse mõistmiseks juristide abi.

Täiendkoolitus

Tõlkijate abistamiseks ja õigusvaldkonnas tegutsejatele pakutavate õigustõlketeenuste kvaliteedi parandamiseks käivitas Tartu Ülikooli õigusteaduskond esimese juristide poolt filoloogide jaoks koostatud **õigustõlke** täienduskoolitusprogrammi Eestis. 2011. aasta novembrist kuni 2012. aasta maini toimus kümme täispikka, kaheksa akadeemilise tunniga õppepäeva. Kõige arvukamalt olid esindatud inglise ja vene keele tõlkijad, ent osalejate seas oli ka saksa, prantsuse ja itaalia keele tõlkijaid ning koguni üks viipekeele tõlk.

Esimesel aastal pöörasime suurt tähelepanu eri õigusvaldkondade ja -süsteemide tutvustamisele. Programmi keelelises osas käsitlesime õigustõlke seisukohast olulisemaid tõlketeoriasid ja -põhimõtteid ning eesti keele grammatika küsimusi. Juriidilises osas, mis moodustas põhiosa programmist, andsime tänapäevase ja süsteemse ülevaate õiguse põhilistest dimensioonidest maailma suurte õiguskultuuride (*common law*, islami õigus ning Aafrika konstitutsioon), eriti aga mandrieuroopaliku õiguskultuuri ja selle põhimõistete kontekstis. Püüdsime õpetada osalejaid korrastatult mõtlema juriidilistest kategooriatest lähtudes ja tutvustasime õiguslikke tähendusi omavate olukordade analüüsi teoreetilist alust.

Tutvustasime ka Euroopa lepinguõiguse süsteemi, selle põhimõtteid, olulisemaid instituute, lepinguõiguse allikaid ning seost Euroopa ja Eesti lepinguõiguse vahel terminoloogiliste probleemide kontekstis. Lisaks püüdsime osalejateni tuua arusaamise Eesti Vabariigi institutsioonide ülesehitust ja toimimist reguleeriva õiguse süsteemist, õigusallikatest ja neid kommenteerivast kirjandusest. Selgitasime, millised on riigiõiguslikud probleemid ja millised on õiged allikad, kust otsida vastust tõlketöös neid probleeme puudutavatele küsimustele. Käsitlesime Euroopa Liidu õiguse peamisi alustalasid ja seoseid (sh olulisemaid institutsioone, õigusakte ja nende mõjusid) ning Euroopa Liidu ja riigisisese õiguse suhteid. Andsime ülevaate ka Ameerika Ühendriikide õigussüsteemist, selle toimimise põhimõtetest, olulisematest instituutidest ning levinumatest lepinguõiguse mõistetest.

Tänavu viisime **eesti-inglise keele õigusterminoloogia** programmi läbi jaanuarist maini ja tegime suuri muudatusi nii koolituse sisus kui ka vormis. Täispikkade õppepäevade asemel piirdusime nelja akadeemilise tunniga päevas, et osalejad saaksid hõlpsamini osaleda põhitöö kõrvalt. Samuti keskendusime vaid inglise keelele, mille tõlkijate seas on huvi koolituse vastu suurim. Osalejatelt saadud tagasiside põhjal püüdsime panna rõhku eelkõige terminoloogiale.

Tänavune programm jagunes üld- ja eriaineteks. Programm algas üldainetega, kus jätkasime tõlkijate jaoks olulisemate juriidiliste põhimõtete ja lahenduste tutvustamist. Osalejad said ülevaate õiguse rakendamise (sh tõlgendamisest, lünkade ületamisest) ja euroala võlakriisiga seoses tõusnud põhiseaduslikkuse küsimustest (sh põhiseaduslikkuse järelevalve menetlusest). Eriainetes, kus keskendusime põhjalikumalt

³ A. Aarnio. Õiguse tõlgendamise teooria. Juura 1996, lk 132.

eesti-inglise keelesuuna õigusterminoloogiale, tutvustati tsiviilõiguse üldpõhimõtteid ja levinumaid kestavuslepinguid, millele järgnes ülevaade äriühingute juhtimise lahendustest Eestis ja mujal. Eraõiguse osa lõpetas hagimenetluse põhimõtete tutvustus. Avaliku õiguse osa oli tänavu pühendatud haldusõigusele. Tõlkijad said muu hulgas tuttavaks haldustegevuse liikide, vaidemenetluse, halduskohtu pädevuse ja volitustega ning kohtulahendite ja halduskohtumenetluse liikidega. Programmi lõpetas Euroopa Liidu ja Eesti riigihankeõiguse võrdlus ning ülevaade riigihangete korraldamisest ja erialaterminitest.

Tänavu saadud tagasiside põhjal tundub, et teisel aastal tehtud vormilised ja sisulised muudatused on end õigustanud. Kavatseme õigustõlkide koolitust jätkata ka kolmandal õppeaastal ja tutvustada nii seni käsitlemata õigusvaldkondi (nt intellektuaalne omand, maksuõigus jt) kui ka süüvida veelgi põhjalikumalt mõningatesse varem tutvustatud valdkondadesse. Loodetavasti jõuame sammhaaval lähemale ka usaldusväärsete, põhjalike ja teadustööle tuginevate õigustõlkija abivahendite koostamisele.

Autorist: Taivo Liivak on õigustõlke programmijuht, jurist-lingvist ja inglise keele vandetõlk.